

ՀՏԴ 82.09:329.73(479.243)

Գրականագիտություն

ԳՈՒՐԳԵՆ ԳԱԲՐԻԵԼՅԱՆԸ ԵՎ ԱՐՑԱԽՅԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ Գայանե ԼԱԼԱՅԱՆ

Բանալի բառեր` շարժում, անկախություն, լավատեսություն, երաժշտություն, Հայրենիք, հավատ, հերոսություն, հայրենասիրություն:

Ключевые слова: движение, независимость, оптимизм, музыка, Родина, вера, героизм, патриотизм.

Keywords: movement, independence, optimism, music, Motherland, faith, heroism, patriotism.

Г. Лалаян

Гурген Габриелян и Арцахское движение

В статье анализируется патриотизм талантливого поэта Гургена Габриеляна. Его поэзия, отличающаяся художественным своеобразием, выразительностью и эмоциональным воздействием, восхищает не только детей, но и взрослых. Его произведения характеризуются стилистическим разнообразием и отточенной системой образов. Воспитание патриотизма - вот основное направление художественного мира, которым поэт руководствовался в течение всей своей творческой жизни.

G. Lalayan

Gurgen Gabrielyan and the Artsakh Movement

The article analyses the patriotic lyricism of a talented poet Gurgen Gabrielyan. His poems, due to their artistic originality, expressiveness and emotional influence express not only children, but adults as well. His works are characterized by a stylistic variety and the perfected image system.

Patriotism education – here is the main direction of the art world by which the poet was guided during all the creative life.

*Յուրաքանչյուր երկիր, յուրաքանչյուր ազգ ունի իր
նվիրական հենարանը: Երբ ժողովրդի պատմությունը
երջանիկ է դասավորվում, այն դառնում է մշակութային
ու քաղաքական կյանքի կենտրոն: Երբ ճակատագիրը
հալածում է ազգին, այն լինում է ազգային կյանքի
պատվարը, հույսերի կղզին, վերածննդի գրավականը:
Հայաստանի համար հենց այդ վերջին դերն էլ խաղացել
ու խաղում է Ղարաբաղ լեռնային մարզը:
Ս. Գորոդեցկի*

Տաղանդավոր արձակագիր, Շարժման ջատագով Կոմիտաս Դանիելյանը Արցախի շարժումը համեմատելով Ավարայրի ու Սարդարապատի հետ, նշում է, որ այն համայն հայության հավաքական ուժի հավաստումն է, որով և հիմք դրվեց մեր ժողովրդի ազգային զարթոնքին: Այս երեք հերոսամարտերը համարելով մեր ազատաբաղձ ժողովրդի աստեղային ժամերը, նշում է, որ սերտորեն շաղկապված լինելով միմյանց հետ, հանդիսանում են մեկը մյուսի շարունակությունը. չլիներ Ավարայրը, չէր լինի և Սարդարապատը, չլիներ Սարդարապատը, հազիվ թե լիներ Արցախյան շարժումը:

70 տարիների թուրքական մռայլ համապատկերում սուտ գաղափարախոսությամբ կասեցվեց Արցախի գրական-մշակութային զարգացումը: Դեռևս 1948-ին Ավ. Իսահակյանը շրջագայում էր Արցախում. հրաձքի փոխարեն Ղարաբաղն էր՝ անփառունակ տեսքով ու բեկված հույսերով, կտրված Հայաստանից՝ ոչ թերթ, ոչ գիրք. և Վարպետը ցավով օրագրում է. «Խեղճ դարաբաղցիք, կարծում են, թե իրենք են ապրում թուրք պատմական հողերի վրա, ոչ թե հակառակը»¹:

¹ «Վարպետը և Արցախը», Դիզակ պլուս, Ստեփանակերտ, 2008, էջ 24:

Բզկտված մեր մայր
 Հող ու հայրենին,
 Այլոց բարբառին
 Խառնած մայրենին:¹

60-ականների կեսերին, երբ «դեմքով դեպի Հայաստան քնելը բավարար հիմք էր ազգայնամոլության մեջ մեղադրվելու համար», մի խումբ մտավորականներ իրենց ստորագրությունն են դնում Բ. Ուլուբաբյանի կազմած հայտնի նամակի տակ. թվում էր, թե ուր որ է Արցախը կփրկվի թուրք-ազերիների բռնապետությունից: Եվ պատմության բոլոր ելևէջներում հնչող «միացում» կոչն ու կանչը կդառնա երջանիկ իրողություն, սակայն, ինչպես գրող Բ. Ջանյանն է նշում՝ «հույսերից պայծառացած արցախյան մթնոլորտը մթագնեց, դարձավ աղետավոր, ինքը շարժումը մեծ աղետ դարձավ առաջին հերթին շարժման ակտիվ մասնակիցների համար: Դիմում-նամակը վերագրվեց որպես Խորհրդային կարգերը խարխուլելու դավադիր նպատակ, 13 նվիրյալները մեղադրվեցին դաշնակցական ահաբեկչական գործունեության մեջ, որոնց թվում և Գուրգեն Գաբրիելյանը, ով նույնպես զերծ չմնաց ազերիների հալածական քաղաքականությունից և իր ազատատենչ հայացքների պատճառով հեռացվեց աշխատանքից և մյուս մտավորականների հետ ստիպված լքեց Արցախը... Սակայն Հայրենիքի պատկերով կարոտ կոչված հոգու մելամաղձը չէր լքում Գ.Գաբրիելյանին. գրողն աստվածային սիրով էր օժտված դեպի Արցախը և նույնքան խոր ցավ էր տածում նրա ճակատագրի նկատմամբ. Հայոց Արևելից 10-րդ նահանգն ամբողջությամբ ձուլված էր բանաստեղծի էությանը. Շատ եմ սիրում Երևանը, շատ եմ սիրում Հայաստանի մնացած բոլոր վայրերը, բայց Ղարաբաղից դուրս կյանք չունեմ, իմ օդը, իմ ջուրը, իմ հողը, իմ գոյության բոլոր կենսապայմանները՝ և հոգեկան, մարմնական, կապված են Ղարաբաղի հետ.

Դու ինչ ուժ ու
 Հունար ունես,
 Ինչ երգ ու ինչ
 Քնար ունես,
 Որ երբ քեզնից
 Մի քիչ գատվում
 Քո կարոտից
 Չեմ ազատվում²:

Իրեն վիճակված բարդ ու հակասական կեղծիքի ժամանակաշրջանում նա պահպանեց իր ազգային նկարագիրն ու ճիշտ կողմնորոշվելու հմտությունը և ինչպես գրող, գրականագետ Վ. Հակոբյանն է նշում՝ պատիվ ունեցավ երկու անգամ իր ստորագրությունը դնելու Արցախը մայր Հայաստանին միացնելու նամակի տակ. «Գուրգեն Գաբրիելյանն իր ժողովրդի, ազգի նվիրյալն էր: Եվ գիշեր- ցերեկ մաքառում էր հանուն Արցախը հայ պահելու, հանուն մեր լեզվի անաղարտության, հանուն մեր հավատի: Երկու անգամ նա արձակագիր Մաքսիմ Հովհաննիսյանի հետ միասին, ստորագրել է Արցախը մայր Հայաստանին միացնելու նամակի տակ, ենթարկվել հալածանքների: Բայց հանուն իր ժողովրդի, պատրաստ էր ամեն տեսակ չարչարանքների, միայն թե մեր ազգային նպատակն իրականանա»³:

Վառ արտահայտված անհատականություն էր ոչ միայն գրական ասպարեզում, այլև մարդկային դրսևորումներով. միշտ խմորվող կրքերի կենտրոնում՝ գորավիզ ժողովրդի թիկունքին, սակայն պատմության մեջ մնաց ոչ թե կոչերով, այլ մնայուն գեղարվեստական արժեքներով, քանզի նրա ստեղծագործություններում ժամանակի կենսագրությունն է ամփոփված. «Բանաստեղծը հոգու բոլոր թելերով կապված է ժամանակի հետ ապրում է

¹ Գ. Գաբրիելյան, Ընտրանի, Ստեփանակերտ, 2007թ., էջ 200:

² Գ. Գաբրիելյան, «Աշնան հանդես», Երևան, 1999թ., էջ 68:

³ «Գ. Գաբրիելյանը ժամանակակիցների հուշերում», 2007թ., էջ 40:

ձեռքը միշտ դարի զարկերակին, մարդկանց հոգսերով ու խնդություններով, նրանց ստեղծագործական նվաճումներով»¹:

Երգ հորինելու, երգիչ դառնալու շարժառիթներից մեկն էլ գրողը համարում է 60-ականների արցախյան շարժումը»։ 1965-68 թվականներին էր, երբ իմ մի խումբ գրչեղբայրների ու հայրենակից հերոս այրերի հետ /Բ. Ուլուբաբյան, Բ. Ջանյան, Ար. Մանուչարով, Գ. Ստեփանյան, Ս. Շաքարյան և ուրիշներ / բորբոքեցինք Ղարաբաղը մայր հայրենիքին միացնելու գաղափարը: Պետք էր տեսնել, թե ինչ ոգևորությամբ ու հույսերով էինք խանդավառվառված: Օղը, շրջապատը ներծծված էր մայր հայրենիքին միանալու բաղձանք-երազանքով: Այն մի տեսակ այլևս անհեռանկար պատրանք չէր, թեև մերթ առարկայական, և մերթ էլ երազային տեսիլներով էր պատկերանում: Եվ հենց այսպես անորոշ էլ այն մուտք գործեց պոեզիայի, երգ-երաժշտության մեջ: Եվ հենց այսպես էլ ծնվեցին և լույս աշխարհ եկան Ղարաբաղյան շարքի իմ երգերը.

Մատաղ ինի ծեզ քքան, դե հա, պըրծեք, թոռ կկյա,

Մարդ ա եկալ քղաքան, ասըմ ա լյավ օր կկյա²:

Անհնար է պատկերացնել գրողի հայրենեագրությունը առանց նրա կենսագրական փաստերի, քանզի նրա կենսագրության մեջ բեկված է ազգի ճակատագիրը. մեծ քույրն ամուսնացել էր 17 տարեկանում և բնակվում էր Բաքվում: 15 թվականի եղեռնը հասնում է և այնտեղ. քույրն ու փեսան դառնում են թուրքական խուժանի զոհը: Լուրեր էին պտտվում, որ ամուսնուն սպանել են, իսկ քրոջն առնանգել. «Մայրս երբ սուգ էր ասում, լացացնում էր բոլորիս,-ասում էր գրողը. «շատ ժամանակ Գուրգենի երգն էլ սուգ էր»: Անձնական ցավին գումարվեց ազգային- համամարդկային ցավն ու միաձուլվեցին պոետն ու երգահանը, որից էլ Գաբրիելյանի պոեզիան որոշակի հմայք ստացավ: Յուրաքանչյուր ստեղծագործության մեջ գրողն ապահովում է միջավայրին հարազատ կոլորիտը. գրող Հ. Բեգլարյանի հավաստմամբ՝ Գուրգեն Գաբրիելյանով Ղարաբաղում սկսվեց մի նոր շրջան: Դա երգի, երաժշտության, արվեստի, գրականության ծաղկման շրջանն է, երբ ազգային երգն ու մեղեդին եկան փոխարինելու հայկական մարած օջախներից լսվող մուղամներին:

Տաղանդավոր գրողի գրական-գեղարվեստական ժառանգությունը ճնրակշիռ արժեք է ներկայացնում ոչ միայն արցախյան գրականության մեջ: Ինչպես բանաստեղծ, գրականագետ Ս. Խանյանն է մատնանշում «Նրա երգը ծնված Արցախի հույսերից ու ցավերից, ակնկալություններից ու տազնապներից, հնչում է ամեն պահի՝ առնչված ժողովրդի ճակատագրի հետ»³:

Գրողն ասես նույնանում էր հայրենիքին և իր ցավը գիտակցում Հայրենիքի գաղափարով: Տազնապում էր Արցախի անորոշության համար և ինչպես բանաստեղծուհի Ժ. Բեգլարյանն է հավաստագրում. 1978թ. Հաղրութի շրջանի Խծաբերդ գյուղում հանդիպման ժամանակ իր ազատատենչ մտքերն առաջարկեց ու երբ նրան զգուշացրին, որ կրակի հետ է խաղում, հպարտությամբ ասաց. «Ես կրակը կարող եմ գրկել»... և իր հետագա կյանքը հենց կրակի միջով անցավ: Իսկ 87-ին, երբ ՀԳՄ նշվում էր բանաստեղծի 60-ամյա հոբելյանը, այն վերածվեց Արցախի ազատագրական պայքարի միտինգի: Գրողի հայրենեագրությանը խորթ են հոռետեսական տրամադրությունները: Լավատեսական շունչը զգացվում է անգամ տրտմությամբ շաղախված մեղեդիներում: Դառնալով մեր տանջված ազգի սուրբ մայրաքաղաք Դվինին, որի ավերակները գրողի համար ավելին արժեն, քան թե «բերդերը օտար ազգերի», թանգարանի մատյանում գրառում է. //Քեզ այցի եկա, որ ուժ հավաքեմ//Քո փշուրներից//Եւ գնամ նորից Արցախն իմ հզոր//⁴

Բանաստեղծ Ա. Հովհաննիսյանի հայտնի «Գանձասար» բանաստեղծական //Ավերակվող փուշը կողդ խրվել, //Խարխլում է պատդ լուռ, անծպտուն, //Օ, Երկնային, ասա, ինչպես

¹ Վ. Հակոբյան, Սովետական Ղարաբաղ, 22 հունիս , 1977թ .:

² Գ. Գաբրիելյան, Ղարաբաղի հորովել, էջ 5:

³ Ս. Խանյան, «Գ. Գաբրիելյանի աշխարհը», էջ 61:

⁴ «Գ. Գաբրիելյանը ժամանակակիցների հուշերում» 2007թ., էջ201:

վարվեմ,,//, ճաք է տվել սրբատունս// տողերին ավելացնում է իրենը՝ Գաբրիելյանականը,,// Արի կյանքով ծածկեմ ճեղքդ վերքոտ//Եվ արմատը հանեմ փուշ- կանաչիդ,,// Թող որ նորից թնդա գմբեթը քո,,//Զանգակատան զանգո թող դողանջի:¹

Եվ երգը հնչեց ոչ թե որպես ցավի ու տառապանքի մրմունջ, այլ հույսի ու լավատեսության խորհուրդ: Դա 87-ի փետրվարն էր...Ուղիղ մեկ տարի անց պիտի բռնկվեր Հայոց Համազգային Շարժումը: Հայոց ազգային զարթոնքը եկավ փոխարինելու հոգեվարքի մեջ կործանվող ու հոշոտվող արցախցու ինքնագիտակցությանը: 88-ին իր գրչեղբայներ Վ. Հակոբյանի և Հ. Բեգլարյանի հետ մեկնեց Մոսկվա՝ որպես պահանջատեր պատվիրակ. «Ես, Հրաչիկը և Գաբոն դրինք մեր ստորագրությունները, հետո նամակին ծանր կնիքի պես դրվեցին մեր բռունցքները՝ մեկը մյուսի վրա, որպես միաբանության և շարժման անմնացորդ նվիրվածության երդում»², - հայտնի դեպքերի մասին գրառում է Վ. Հակոբյանը. հետագայում ավելացան այդ բռունցքները, բազմացան, դառնալով համազգային զարթոնքի ու վերածննդի խորհրդանիշներ:

Փոթորկահույզ դժվար ու վտանգավոր բազմամարդ հանրահավաքներում, երբ փորձում էին ժողովրդին զսպաշապիկ հագցնել, արհամարհելով ռազմական ու քաղաքական բոլոր տեսակի ճնշումները՝ իր բողոքի ձայնն էր բարձրացնում ու ոգեկոչում ժողովրդին: Նրա երևալը ժողովրդի մեջ խանդավառություն էր առաջացնում, իսկ երգը հուզում հազարավոր կրակված սրտեր, գրողը դարձավ փոթորկահույզ օրերի շունչն ու ոգին, ժողովրդի խոսափողը՝ հուժկու ձայնը խառնելով ազգային վերածննդի համար մարտնչող նվիրյալների կոչերին:

Մարգարեական էր Բաֆֆու այն պնդումը, որ թուրքը անկիրթ ու բարբարոս է, բայց քաղաքակրթվելուց հետո կդառնա կրթյալ ավագակ և այնժամ ավելի վտանգավոր կդառնա... Մեր անկախության երթը վերածվեց դժոխային ճանապարհի. բնաջնջման քաղաքականությամբ՝ արտոնյալ բարբարոսություն, կողոպուտ, բռնագաղթ, արյունոտ նախճիր, մշակութային հուշարձանների ոչնչացում... քանզի մեր ազգի բարոյական նկարագրի հակադիր բևեռում «քաղաքակիրթ թուրքն էր, որը կրկին յաթաղանով ու նոր ցեղասպանությամբ մոլեգնեց: Բայց ինչպես Վ. Մնացականյանն է նշում «Ցեղասպանության գերանդին քարին առավ Արցախում և հատկապես նրա փառքի ու հերոսության բարձունք Շուշիում», որի վանքը սուկ «քարավոր ու դարավոր» կառույց չէ երկինք կարկառված, այլ ոգեղեն սրբոց օջախ՝ ծնված ազգի տառապանքից ու «փոշոտված- հոշոտված» երազ- մուրագներից, որ դարեր ի վեր հայացքը Մասիսներին Հույսի լույս էր հայցում, իսկ Հիսուսի պատկերով խաչն առաջնորդում հաղթարշավի:

Եվ խաղաղ, մեղմաշունչ տողերին եկան փոխարինելու ոգեշունչ ապրումներն ու մարտական պոեզիան. «Գ. Գաբրիելյանի ընտրած բանաստեղծական գույները ձայնեղ են: Եվ ամենացայտունն այդ գույների մեջ Հայրենասիրությունն է»³: Հայոց ազգային զարթոնքը եկավ փոխարինելու հոգեվարքի մեջ կործանվող ու հոշոտվող արցախցու ինքնագիտակցությանը.

Անվանի գրողը ոչ միայն արցախյան շարժման ակտիվ գործիչներից էր, այլև մեր ապագային ազատագրական պայքարի օրհներգիչը: Մեծ հայրենասերի ոգին չի թուլանում անգամ ադրբեջանական կալանավայրում, ուր արհամարհելով թշնամուն՝ երգում էր իր իսկ գրած «Ղարաբաղի հորովելը»: Այս ամենի դեմ նա ուներ հզոր մի միջոց. «անսահման կենսախնդություն և անմնացորդ նվիրվածություն գրչին», - հավաստում է գրողի այրի Նունիկ Գաբրիելյանը⁴:

Վավերափաստերի գեղագրումներ են Գաբրիելյանի «Մուսա լեռան...երկու որդին», «Ողջակիզված կյանք», «Անդրանիկ», «Աստղաշենի աստղերը» և այլ պոեմներ, որոնցում անցյալն է ներթափանցում ներկայի մեջ, հայ մարտիկների հաղթարշավն է ու բարոյական

¹ Գ. Գաբրիելյան, Ղարաբաղի հորովել, Երևան 2003թ., էջ 39:

² «Գ. Գաբրիելյանը ժամանակակիցների հուշերում», 2007թ., էջ 72:

³ Վ. Հակոբյան, Մովեստական Ղարաբաղ, 22 հունիս, 1977թ.:

⁴ «Գ. Գաբրիելյանը ժամանակակիցների հուշերում», 2007թ., էջ116:

հաղթանակի վեհությունը, հավատի սրբագործումն ու կորուստների մատյանը, որոնցից յուրաքանչյուրը ազգային ոգին, ազգային դիմագիծը պահպանող անփոխարինելի խորհուրդ է: Եվ հյուսում է բանաստեղծը նրանց կյանքի առասպելը, ովքեր իրենց Քրիստոսված մարմինները դրեցին հայրենյաց սուրբ զոհասեղանին, ասուպացան ու ձուլվեցին բազում ասուպների գիրկ դարձած օրրան-հողին...

Եվ նրանց անհատական ճակատագրի գեղարվեստական պատկերը գրողը միահյուսում է ազգային համապատկերի տարերքին, քանզի բոլորն ունեին մի անուն՝ Զինվոր... Համատեղելով գրիչն ու զենքը մեր բանաստեղծները հերքեցին այն թյուր կարծիքը, որ երբ զենքն է շաչում, լռում են մուսաները: Եվ հերոս նահատակ Կ. Հակոբյանի վկայակոչումով «Կը-րա-կում» էին չափածո. // Տեր իմ Աստված, այս ինչ եղավ// Շփոթվել են իմ գրիչն ու ավտոմատը://

Արցախյան շարքի հանրագումարը, նրա գեղարվեստական որոնումների ընդհանրացումը կարելի է համարել «Ղարաբաղ» բանաստեղծությունը.

Ես ապրում եմ Ղարաբաղում

Եվ չեմ ապրի մեկ այլ հողում

Եվ կմեռնեմ պապերիս պես

Արցախացած նրա կողում:¹

Դեռևս կենդանության օրոք Գ. Գաբրիելյանը կերտեց իր անմահության լեգենդը՝ արժանանալով առավելագույն պատվին ու կոչմանը՝ ժողովրդական սիրուն ու համակրանքին ու ներկա է գրական իր անվիճելի վեհությամբ:

Ահա գրողի նոթատետրի գրառումներից. «Եթե մի օր լսեք, որ ես մահացել եմ, չհավատաք: Կգնաք շրջեք Արցախ աշխարհով մեկ և դուք ինձ կտեսնեք յուրաքանչյուր հայ մանկան սրտի զարկի մեջ, արցախցի գեղջուկի ցավի ու հույսի մեջ, հայ զինվորի համբերության ու հուսավառ հավատի մեջ, Արցախի երկնակմարի անմար գույների մեջ»:

Տեղեկություններ հեղինակի մասին.

Գայանե Լալայան - Ավագ դասախոս, ԱրՊՀ Հայ գրականության և լրագրության ամբիոն

Հոդվածը տպագրության է նրաշխարհում լսմբագրական կոլեգիայի անդամ, Բ.Գ.Գ., Ս.Խանյանը:

¹ Գ. Գաբրիելյան, Ստեփանակերտ, Ընտրանի, 2007թ., էջ 257: